

Крижанівська Г. Т.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Винник О. Ю.

Львівський національний університет імені Івана Франка

МОВНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНКИ У СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ РОМАНАХ (НА ОСНОВІ РОМАНУ JOJO MOYES «ME BEFORE YOU»)

У статті проаналізовано особливості конструювання гендерної ідентичності жінки у одному із популярних романів англійської літератури «Me before you» Джоджо Мойєс. Література – багата на відображення соціально сконструйованих образів, а широке коло аудиторії робить її потужним інструментом пропагування певного образу жіночої ідентичності, яка формує світогляд та цінності її читачів. Поняття жіночої ідентичності в сучасній літературі впливає з численних конотацій і особливостей мовлення та опису головних героїнь у романах. Гендерна ідентичність – динамічна категорія, яка модифікується відповідно до контекстної ситуації. Комунікативна ситуація диктує гендерні ролі, а гендерна ідентичність формується контекстом. Дослідження базується на когнітивно-лінгвістичному підході до аналізу мовного матеріалу. Концепт-аналіз співвідноситься з семантичним аналізом і застосовується як спосіб побудови вербальної моделі концепту ЖІНКА у романі. У дослідженні лексична парадигма, яка будує концепт ЖІНКА, спирається на чотири функціональні семантичні поля/блоки, такі як суб'єктивна номінація, зовнішність, особистість та соціальні характеристики. Аналіз тексту роману дав можливість відстежити мовні одиниці, які вербалізують характеристики, що належать до кожного з блоків парадигми, а сукупність цих характеристик допомогла сконструювати зміст концепту ЖІНКА, який у ньому пропагується. У дослідженні також застосовано контент-аналіз для визначення наявності певних лексичних одиниць у тексті роману, семантичний і контекстний аналіз цих лексичних одиниць для обґрунтування їх належності до певного функціонально-семантичного поля та кількісний аналіз для визначення частоти їх використання й, відповідно, значення, яке вони вносять у зміст аналізованого поняття. Особливості опису та оцінки жінки у сучасній літературі допомагають розкрити механізм формування концепту ЖІНКА у тексті роману. Усвідомлення механізму пропагування таких образів сучасними медіа-каналами дає можливість як засвоїти актуальні моделі поведінки, так і протистояти їх маніпулятивному впливу.

Ключові слова: соціальна ідентичність, гендер, гендерна ідентичність, концепт, функціонально-семантичне поле, контекст.

Постановка проблеми. Питання про те, як мова відображає користувача, як допомагає мовцям ідентифікувати себе в певній спільноті, як використовується для уособлення соціальної ідентичності мовця – залишаються у центрі уваги сучасних мовознавчих досліджень (див., наприклад, [1; 7]). Розвиток антропоцентричного підходу до вивчення мови вказує на важливу роль мови у формуванні людської ідентичності, зокрема гендерної, у різних соціальних контекстах [2; 4; 5].

Одним із популярних соціальних каналів передачі інформації, багатим на відображення соціально сконструйованих гендерних образів, є література. Сучасна література постає як палі-

тра, що відображає як ставлення до традиційного, так і запровадження змін, спростовування міфів, нав'язування нових стереотипів, а отже, конструює бачення образу сучасної жінки та чоловіка, формує та пропагує гендерні образи відповідно до певних соціальних стандартів та впо-добань.

Аналіз досліджень. Відомо, що сутність особистості знаходиться в тісному зв'язку з мовою. Джанет Холмс, а також багато інших дослідників (див. наприклад, [4; 6; 8]) зазначили, що «в будь-якій конкретній взаємодії ми використовуємо її (мови) символічну силу для конструювання конкретної ідентичності і для вираження ставлення до основних норм та цінностей» [9, с. 111]. На думку

Джудіт Бакстер, саме мовні структури відображають наш внутрішній світ і служать інструментом впливу на нашу поведінку чи світогляд [6, с. 65]. Таким чином, дослідження мовних контекстів з антропоцентричної точки зору, що передбачає вивчення установок, думок, цінностей, привілеїв тощо індивіда, а також його/її класу, віку та статі.

Однією з суттєвих відмінностей між людьми є гендерна відмінність. На початку 1970-х років було проведено низку соціолінгвістичних досліджень жіночої та чоловічої мови з метою визначення жіночих та чоловічих мовленнєвих особливостей (див., наприклад, [8, 9]). Це призвело до розвитку нового лінгвістичного напрямку – гендерних досліджень і до диференціації термінів «стать» та «гендер». Стать визначає фізичні характеристики тіла, поведінкові схильності, структуру мозку, а гендер є соціальною категорією і стосується поведінкових, культурних й психологічних рис, які зазвичай асоціюються з однією статтю [8] й, відповідно, вважається соціокультурним конструктом, який стосується та виконує конкретні соціальні ролі, які зазвичай притаманні жінкам й чоловікам та пов'язані з їхньою поведінкою. Як жінки, так і чоловіки культивують певні уявлення про себе, цінності, пріоритети, поведінку, стилі мови, які характерні лише для їх групи та виявляють їхню особливу природу.

Формування гендерної ідентичності – тривалий процес, який відбувається упродовж усього життя. Ми набуваємо певних гендерних переконань і стереотипів, а потім впроваджуємо їх у своє повсякденне життя. Однак, гендерна ідентичність не є фіксованою і статичною категорією. Це процес, а не стала низка особистих атрибутів та практик, що означає, що ці переконання та можливості можуть зазнати змін, як тільки контекстна ситуація стане іншою. Саме тому ідентичність постійно модифікується: з'являються нові моделі поведінки, пріоритети. Отже, гендерні відмінності в мові не є випадковими; вони мають певне соціокультурне пояснення і є фундаментальними фактами соціального життя та індивідуальних відмінностей. Різні соціальні статуси, ролі, обов'язки та права формують гендерну ідентичність особистості. Комунікативна ситуація диктує гендерні ролі, а гендерна ідентичність формується контекстом.

Відомо, що література є відображенням суспільства: відображає сприйняття, цінності та атрибути, які воно пропагує. Кожен письменник прагне створити унікальну ідентичність, яка найкраще відповідає потребам сучасного

читача. Поняття жіночої ідентичності в сучасній літературі впливає з численних конотацій й особливостей мовлення та опису головних героїнь у романах. З одного боку, вона містить спектр різних, часто контрастних характеристик, з іншого – її завжди впізнають, незважаючи на динамічність і постійний розвиток жіночої ситуації у суспільстві.

Метою статі є проаналізувати конструювання гендерної ідентичності жінки у одному із популярних романів англійської літератури «Me before you» Джоджо Мойєс. Вибір роману аргументуємо його міжнародною популярністю й визнанням (перекладений сорока шістьма мовами, продано понад тридцять вісім мільйонів копій та здійснено касову екранізацію) та власними уподобаннями. Широке коло аудиторії робить його потужним інструментом для втілення певного образу жіночої ідентичності, яка впливає і формує світогляд та цінності читачів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження базується на когнітивно-лінгвістичному підході до аналізу мовного матеріалу. Концепт-аналіз співвідноситься з семантичним аналізом і застосовується як спосіб побудови вербальної моделі концепту ЖІНКА у романі (детальніше про концепт див., наприклад, [3]). Кожен концепт має концептуальні ознаки – визначальні атрибути та характеристики, які роблять його унікальним, відмінним від інших і формують його концептуальний зміст. Ці характеристики змінюються з часом і опосередковують формування та організацію знань про об'єкти. Таким чином, особливості опису та оцінки жінки у сучасній літературі допомагають розкрити ті аспекти та риси жіночності, які пропагуються.

У цьому дослідженні лексична парадигма, яка будує концепт ЖІНКА, спирається на чотири функціональні семантичні поля/блоки, такі як суб'єктивна номінація, зовнішність, особистість та соціальні характеристики. Аналіз тексту роману дав можливість відстежити мовні одиниці, які вербалізують характеристики, що належать до кожного з блоків парадигми, а сукупність цих характеристик допомогла сконструювати зміст концепту ЖІНКА, який у ньому пропагується.

Дослідження також передбачає контент-аналіз для визначення наявності певних лексичних одиниць у даному тексті роману, семантичний і контекстний аналіз цих лексичних одиниць для обґрунтування їх належності до певного функціонально-семантичного поля та кількісний аналіз для визначення частоти їх використання й, відпо-

відно, значення, яке вони вносять у зміст аналізованого поняття.

Функціонально-семантичне поле «суб'єктивна номінація» включає мовні одиниці, за допомогою яких у романі називають Луїзу Кларк – головну героїню. Дослідження показало, що до неї звертаються переважно “Louisa” (47%); іншими номінаціями є пестливо-скорочена форма імені “Lou” (26%) та прізвище “Clark” (18%), іноді – назви “babe” (5%), “individual” (2%) або “character” (1%). Відомо, що особисті імена використовуються для ідентифікації особи. Луїза – це ім'я, дане героїні при народженні, і воно інтегрується в контекст із різними значеннями: донька, сестра, тітонька, працівниця, опікунка, подруга, партнерка, сусідка тощо. Батьки називають її «Луїза»: *You know, Louisa, I'm pretty sure you had a pair just like that when you were very little (p. 180)*. У цьому контексті використання повного імені імплікує повагу та визнання її зрілості й незалежності. У професійному/робочому контексті мовні засоби суб'єктивної номінації імплікують статус. Каміла Трейнор, роботодавець Луїзи, також називає її на ім'я: *Yes, Louisa is here to make sure nothing like that never happens again (p. 105)*, що свідчить про поєднання офіційного й особистого у стосунках.

Вілл Трейнор, звертаючись до неї на прізвище, намагається підкреслити їхні неформальні та дружні стосунки: *Hey, Clark (p. 116); It's okay, Clark, ...he is a friend (p. 227)*. Семантика слів “hey”, “okay” передає неформальну атмосферу спілкування і передбачає приятельські відносини комунікантів. Подібною є прагматика використання скорочено-пестливої форми імені «Lou», яке також конотує близькість: *Look, Lou, he often ... he often goes somewhere else when Mrs T stays over in town (p. 83)*. Багатокрапка в реченні та повторення фрази *he often* вказує на комунікативну ситуацію вагання, а ім'я “Lou” конотує особу, якій можна довіряти.

Суб'єктивні номінації «babe», «character» і «individual» є okazіональними, однак дещо додають до змісту концепту. Крихіткою Луїзу називає тільки її хлопець: *I love you, babe (p. 182); Happy birthday, babe (p. 174)*. Семантика цього слова містить сему «прихильність», проте у контексті роману це слово набуває значення «недосвідченої», «без потенціалу». У такий спосіб хлопець намагається продемонструвати свою перевагу, що характеризує їхні стосунки як невідповідні для героїні.

Батьки Луїзи іноді використовують звертання «character» або «individual»: *My father calls me a 'character' because I tend to say things that pop*

into my head (p. 24). My mother calls me 'individual' which is her polite way of not quite understanding the way I dress (p. 26). Обидві номінації мають однакову сему в денотативному значенні – «особлива» – підкреслюють унікальність героїні та вказують на такі характерні особистісно-фізичні риси, як її імпульсивність й неординарність. Отже, суб'єктивні номінації героїні роману визначають її як таку, до якої ставляться з повагою та довірою й захоплюються її неординарністю.

Функціонально-семантичне поле «фізичні характеристики» містить мовні одиниці, що використовуються для зображення зовнішності Луїзи Кларк. Наприклад: *I am an ordinary girl, leading an ordinary life. ... You probably wouldn't look at me twice (p. 25); I am small, dark-haired and, according to my dad, have a face of an elf (p. 24)*. Семантика фраз *ordinary, wouldn't look twice* передбачає відсутність будь-якої яскравої риси у її зовнішності. Іменник *elf* вказує на її тонкі та дрібні риси. Ця метафора співвідноситься з прикметниками *small* і *short*, що у сукупності зображає її як непримітну жінку і різко контрастує із яскравими образами красунь на шпальтах різноманітних медіа видань.

Луїза дуже стримана у демонстрації своєї зовнішності, оскільки вважає, що не має чим хвалитися: *You know my beauty routine. Soap, water, the odd paper bag (p. 19)*. Іменники *soap, water* і *paper* на позначення товарів догляду за зовнішністю у сукупності мають значення «простий/базовий». З огляду на розмаїття і доступність косметики на сучасному ринку, Луїзин список засобів догляду конотує значення «примітивний», імплікуючи, що фізична краса не є її пріоритетом.

Незважаючи на свої непримітні фізичні риси, Луїза Кларк має й такі зовнішні якості, які привертають увагу і вирізняють її: зачіска, одяг і взуття: *hair twisted in knots (p. 25), shaggy waistcoat (p. 36) and bumblebee tights (p. 87)* зазвичай асоціюються не зі стилем дорослої жінки, а радше дитини чи підлітка, імплікуючи наївний, невинний вигляд дівчини. Ексцентричний гардероб і зачіска героїні ніби компенсують брак чогось нового, яскравого, чого не вистачає в її житті. Експериментуючи з одягом, Луїза демонструє свій унікальний підхід.

Отже, опис героїні в романі відрізняє її від стереотипного образу жінки, пропагованого в сучасних соціальних мережах. Вона не є ані яскравою та елегантною, ані модною. Її, непоказний, іноді кумедний вигляд є ключовою рисою її зовнішності, що привертає увагу, спантеличує, натякаючи на прихований внутрішній потенціал.

Функціонально семантичне поле «особливості характеру» включає мовні засоби опису таких її внутрішніх рис, як devotion (30%), care (18%), passion (17%) і non ambition (16%), impulsiveness (9%) і consideration (10%). Значення особистих якостей здебільшого виведено з контексту, оскільки автор рідко подає опис у прямих номінаціях.

Відданість і турбота про потреби інших людей визначає особистість Луїзи Кларк. Вона багато в чому жертвує собою заради сім'ї: не вступає до жодного коледжу чи університету, щоб отримати диплом, бо повинна фінансово підтримувати родину: *My modest wages had been a little bedrock of housekeeping money, enough to help see the family through from week to week* (p. 17). Відданість Луїзи службовим обов'язкам робить її цінною працівницею в кафе та в домі Вілла Трейнора. Незважаючи на його грубість і глузливі коментарі, вона бере на себе відповідальність за його комфорт, здоров'я і безпеку: *Periodically I poked my head round the door, just to see that he was breathing* (p. 77), ... *defrosted some food in case he wanted some later, ...got the log fire in case he felt well enough to go into the living room* (p. 83). Відданість є рушійною силою розвитку її особистості. Наприклад, Луїзине бажання й ентузіазм допомогти Віллу спонукають її досліджувати, вчитися, щоб отримати потрібні для догляду за ним знання. Вона жертвує часом, енергією, почуттями і комфортом заради своїх пріоритетів – сім'ї, роботи, коханого.

Луїза Кларк також зображена як імпульсивна натура, що можна помітити в її жвавій та балакучій манері спілкування з людьми, її спонтанних дотепних коментарях на речі: *...warm, chatty and life-enhancing presence* (p. 28), *...chatty to the point of vaguely irritating* (p. 115); *I tend to say things that pop into my head* (p. 24). Хоча вона усвідомлює різноманітність соціальних норм, вона схильна слідувати своїм інстинктам і діяти спонтанно. Окрім імпульсивності та спонтанності у розвитку стосунків, Луїза демонструє уважність і раціональність у своєму ставленні до об'єктів. Зокрема, вона дуже ощадна з грошима: економить на одязі і купує вживаний, або шие сама: *He gestured at my minidress, a Sixties-inspired Pucci-type dress, made with fabric that had once been a pair of Granddad's curtains* (p. 200). Вона не відвідує брендові магазини і не витрачає купу грошей на обнови: *I went to the DIY store and bought paint and new blinds, as well as a new bedside light and some shelves...* (p. 169); відчуває майже фізичний дискомфорт, коли їй доводиться витрачати велику суму грошей: *then I had to swallow a small yelp when they told me*

the price. I gave them Will's credit card number, feeling slightly sick as I read the numbers (p. 258). Економна, не терпить марнування, вона намагається дати нове життя старим речам не через брак грошей, а через принципи, яких дотримується: дбати, не зловживати. Гроші не є її пріоритетом, отримуючи додатковий бонус, вона не витрачає його бездумно, а відкладає на вагому потребу.

Отже, відданість є домінуючою рисою її характеру, а неоднорідність та іноді контрастність інших (імпульсивність й ощадність) говорить про її унікальність та індивідуальність.

Функціонально семантичне поле «соціальні характеристики», репрезентоване мовними засобами, які «визначають індивіда з точки зору його подібності до членів певних соціальних категорій на відміну від інших соціальних категорій, таких як раса, етнічна приналежність, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, релігія/духовність, національність і соціально-економічний статус, а також освіта, досвід роботи, сім'я, мова та різноманітні здібності» [10, с. 68]. Іншими словами, соціальні характеристики визначають уявлення людини про те, ким вона є, на основі її членства в групі, дають відчуття приналежності до соціального світу. Аналіз тексту роману за лінгвістичними одиницями, які належать до функціонально-семантичного поля «соціальна характеристика», виявив перелік домінантних якостей, що роблять свій внесок у загальний образ героїні. Щодо соціального статусу та добробуту, то героїня зображена як представниця середнього класу, сім'я якої має постійну потребу у грошах: *Mum couldn't work; There were murmurings at home about debts* (p. 17); *I stood in the kitchen, suddenly conscious of our tiny, shabby house with its 1980s wallpaper and dented kitchen cupboards* (p. 173); *Our house looked as if 90 per cent of its contents came from the local pound shop* (p. 173). Здебільшого Луїза зображена з посиланням на свою сім'ю, свого хлопця або пацієнта. Її описують як ту, яка належить до спільноти *Around the little table sat my parents, my sister and Thomas, my granddad, and Patrick – who always came for dinner on Wednesdays* (p. 31). Стосовно освіти та досвіду роботи, то неодноразово стверджується про її брак: *I'm afraid, Louisa, you're not qualified for much else* (p. 21). Безробіття є неприйнятним, дівчина розуміє свою роль у підтримці фінансового становища сім'ї, тому робить все можливе, щоб якомога швидше знайти роботу. Її особисті якості, такі як відданість і самопожертва, сприяють цьому процесу: *I've done loads of research on the internet, talking to other quads, and*

I have learnt so much, so much about how to make this work (p. 315). Незважаючи на те, що головна героїня не має необхідних навичок для виконання роботи, вона демонструє великий ентузіазм, щоб їх набути та розвинути: читає всі книги в будинку, пов'язані з хворобою Вілла, шукає відповіді на свої запитання в Інтернеті, а її відданість і альтруїзм допомагають досягати відмінних результатів. Важливою рисою Луїзи є її емоційний інтелект. З перших сторінок роману Луїза демонструє знання потреб і почуттів кожного окремого члена своєї родини, свого пацієнта та роботодавців, сусідів тощо. Ці знання сприяють тому, щоб вона була корисною у різний спосіб.

Отже, соціальний аспект особистості Луїзи окреслює її соціальні пріоритети: бути частиною спільноти та розвивати максимум ресурсів, щоб бути корисною.

Висновки і пропозиції. Джоджо Мойс у своєму романі «Me before you» конструює образ жінки, який в основному відображає загальні соціальні характеристики читацької аудиторії: її вік, уподобання, освіту тощо. Це сприяє формуванню відчуття приналежності до однієї спільноти, яке полегшує розуміння вчинків та намірів героїні, схиляє до симпатії, взаємних переживань. Емоційний зв'язок, який формується у цьому процесі стає тим механізмом, який виправдовує поведінку та рішення, які приймає Луїза, переконує у їх вірності. Таким чином здійснюється про-

пагування певних норм поведінки й зовнішності, цінностей.

Лексико-семантична парадигма концепту ЖІНКА, який конструюється у романі, включає такі базові характеристики, як «зовнішньо непоказна», «та, яка варта довіри і поваги», «віддана», «та, яка належить до спільноти та здатна накопичувати ресурси задля задоволення потреб своєї спільноти». Дослідження також показало, що якістю, яка наявна у всіх функціонально-семантичних блоках парадигми концепту є «унікальність/особливість», що робить її ключовою, домінантною у образі героїні.

Огляд рис та якостей героїні не вичерпує усіх їх маніфестацій, проте дає змогу зрозуміти механізм формування концепту ЖІНКА у тексті роману, що впливає з численних конотацій її опису. Усвідомлення механізму пропагування таких образів дає можливість не лише краще засвоїти актуальні моделі поведінки, а й протистояти їх маніпулятивному впливу.

Перспективним видається порівняльне дослідження літературних творів різних країн щодо виявлення спільних та відмінних рис у зображенні образу сучасної жінки чи чоловіка з метою виявлення факторів (суспільних, політичних, економічних, культурних), які мають вплив на їхнє формування. Дослідження такого плану не лише роблять свій внесок у розвиток когнітивістики та гендерних студій, а й медіа екології.

Список літератури:

1. Гончарова М. Роль мови у формуванні різновидів ідентичностей. *Мова і суспільство*. 2015. Вип. 6. С. 60–69.
2. Крижанівська Г. Т. Механізм пропагування гендерної ідеології у сучасних англomовних жіночих журналах (на матеріалах журналу *Cosmopolitan*). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Острог, 2015. Вип. 53. С. 137–140.
3. Мартинюк А. П. Когнітивно-дискурсивний напрям дослідження концептів у сучасній лінгвістиці. *Проблеми романо-германської філології*. Ужгород, 2006. С. 92–107.
4. Маслова Ю. П. Мовна репрезентація гендеру. *Наукові записки*. Серія філологічна. Острог, 2009. Вип. 12. С. 224–233.
5. Собецька Н. В. Мовні стереотипи гендерної ідентичності (на матеріалі української мови). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 9. Т. 2. С. 136–140.
6. Baxter, J. Positioning language and identity: Poststructuralist perspectives. *The Routledge handbook of language and identity*. Routledge, 2016. P. 60–75.
7. Bucholtz, M., & Hall, K. Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*. 7 (4–5). 2005. P. 585–614.
8. Cameron, D. Gender Issues in Language Change. *Annual review of applied linguistics*. 23. 2003. P. 187–201.
9. Holmes, J. Women, language and identity. *Journal of sociolinguistics*. 1(2). 1997. P. 195–223.
10. Turner, J. C. The experimental social psychology of intergroup behaviour. *Intergroup Behaviour*. Oxford, 1981. P. 66–101.

Джерела:

Moyes, Jojo. *Me Before You*. London: Michael Joseph. 2012. 470 p.

Kryzhanivska H. V., Vynnyk O. Yu. LANGUAGE CONSTRUCTION OF FEMALE GENDER IDENTITY IN MODERN ENGLISH NOVELS (BASED ON “ME BEFORE YOU”**BY JOJO MOYES)**

The article analyzes linguistic peculiarities of female gender identity construction in one of modern English popular novels, in particular «Me before you» by Jojo Moyes. Literature is abundant of socially constructed images. Its big audience makes it a powerful tool for promoting a certain image of female identity, which shapes the worldview, values and priorities of the readers. The concept of female identity in modern literature derives from numerous connotations and linguistic features of the speech and description of the main characters in the novels. Gender identity is a dynamic category and modifies according to the contextual situation. The communicative situation defines gender roles, and gender identity is shaped by the context. The research is based on a cognitive-linguistic approach to the analysis of linguistic material. It combines concept analysis and semantic analysis to construct a verbal model of the concept WOMAN in the novel. In the study, the four functional semantic fields/blocks, such as subjective nomination, appearance, personality and social characteristics develop the lexical paradigm that builds the concept WOMAN. The analysis of the text has made it possible to trace the language units that verbalize the characteristics belonging to each of the blocks of the paradigm, and the totality of these characteristics helped to construct the content of the concept WOMAN promoted in it. Content analysis has been applied to find in the text of the novel lexical units belonging to each of the semantic blocks; semantic and contextual analysis of these lexical units justify their belonging to a certain functional block, and quantitative analysis determines the frequency of their use and, hence, the meaning they contribute to the content of the concept. Peculiarities of description and assessment of the female character help to reveal the mechanism of constructing the concept WOMAN in the text of the novel. Awareness of the mechanism of promoting such images by modern media provides an opportunity both to learn current behavior patterns and to resist their manipulative influence.

Key words: social identity, gender, gender identity, concept, functional-semantic field, context.